

זָר / יִשְׂרָאֵל־יְהוֹשֵׁעַ זִינְגֵר

(מתוך קובץ סיפורים קצרים ונובלות שיצא לאור אחרי פטירתו של המחבר ולא תורגם מעולם לעברית)

מיידיש: ישראלה בקר

בבוקר, כשנודע לאיכרים בכפר לְשִׁנְוֹקָה שבלילה נגנבו מן האורווה שני סוסיו של שכנם רפאל הטוחן, עזבו הכול את עבודתם בשדה ומיהרו לטחנת הקמח.

בחצר הגדולה המכוסה קמח, שבה ניקרו תרנגולות, ניצבה האורווה פתוחה לרווחה. בְּרִיחַ הברזל שעל דלת האורווה היה מנוסר לשניים. רפאל הטוחן, יהודי בעל־גוף ושחור־זקן, לבן כולו מקמח ובעל כתפיים שרָחְבוּ מנשיאת שקי תבואה, בחן בעיניים שחורות ונוגות שנשקפו מפניו מכוסות הקמח את שתי הרתמות שהיו תלויות על הקיר ככלי אין חפץ בו. בְּיֵלָה אשתו, יהודייה כבדת־חזה, שסיכות ומחטי־תפירה נעוצים היו בדש שמלתה, פכרה את ידיה והתייפחה בניגון של מקוננת:

— איזה צמד סוסים נפלאים — היללה אותם ובכתה אל תוך סינורה — איזה צמד אריות נהדרים.

בוֹרְקָה, כלבו של רפאל, כלב חום גדול שנהג לקרוע את השרשרת שבה היה קשור כשזעם תקף אותו, שכב חנוק באמצע החצר ולשונו הארוכה שהכחילה משתרבת מפיו. זבובים זמזמו תוך שהם חגים סביבה. האיכרים חיככו קלות את קצות מגפיהם בשיער שהזדקר מִפְּחָד על גבו של הכלב והנידו בראשיהם:

— אוי, רָפֵל, רָפֵל, מה עוללו לך — הצטערו בשבילו.

רפאל התהלך בחצר וחיפש סימנים של פרסות הסוסים. אבל שום עקבות לא נמצאו.

— כאילו העלימו אותם בכישוף — מלמלו הגוֹיֹת — אין שום סימנים של צעדים.

— מה פתאום כישוף? — ביטל יאן הנפח את דבריהן בהינף יד מלוכלכת ששרוולה

מופשל — הם עטפו את הרגליים בשקים, הבני־כלבים האלה, ובגלל זה אין שום סימן...

מן הכפר המשיכו להגיע איכרים נוספים. בְּרִיחַ הברזל המנוסר והכלב המת בחצר עוררו בלב האיכרים כעס ופחד גם יחד.

— צריך לחתוך את הגנבים חיים — נהמו אחדים.

— ואחר־כך לפזר עליהם מלח — הוסיפו אחרים.

הם יצאו מעורם מרוב כעס, שכניו של רפאל הטוחן.

ראשית־כל, רפאל היה בן־המקום. לא רק הוא עצמו, אלא שאפילו אביו נולד בלְשִׁנְוֹקָה.

איכרים זקנים אפילו זכרו את סבו שהיה חוכר־אדמות באחוזת הפריץ. רפאל גם נהג כמו האיכרים בכפר וכלל לא כמו יהודי. לא החזיק בחנות מכולת וגם לא שלח ידו בסיטונאות. ממש כמו כל בעלי הבתים של לשנווקה עיבד את אדמתו במו ידיו, הוביל עצים מן היער, וגידל בקר.

וממש כמו כל נשות האיכרים בכפר, חפרה ביילה אשתו תפוחי אדמה, חלבה את הפרות, ונסעה לכל יריד בעיירה הסמוכה כדי למכור אווזים, תרנגולות וביצים. בטחנת הקמח הישנה שלו טחנו כל איכרי הסביבה את השיפון שלהם. המאזניים שלו — ידעו הכול — הם מאזני־צדק, ואפשר לסמוך עליהם. ולבד מכך שלא הזכיר את האם הקדושה, את הצלוב ואת פצעי הצליבה, דיבר פולנית שלא נבדלה מזו של שאר האיכרים. ואפילו בכוחו לא נפל מבעלי הבתים החזקים ביותר בכפר. היה זריז בנשיאת שקי תבואה כבדים במעלה המדרגות הצרות של טחנת הקמח שלו. לכן ראו בו האיכרים אחד משלהם, בן לשנווקה, וחשו כאילו העוול שנעשה לו נעשה גם להם עצמם.

שנית, חששו האיכרים גם לעצמם. האדם היחיד בכפר אשר לו בריח על דלת האורווה היה רפאל הטוחן. גם הכלב שלו היה הגדול ביותר והזועם ביותר מבין אלה של שכניו. ואם את הסוסים שלו הצליחו לגנוב מתוך האורווה, הרי שהכפר כולו הפקר, ואין אדם שסוסיו בטוחים מפני גניבה.

תחילה טענו האיכרים שצוענים עשו זאת. הם — עובדי האלילים הארורים האלה — גונבים סוסים דרך קבע, ורק אצלם יש לחפש. אבל יאן הנפח, מלומד הכפר, זה היודע קרוא וכתוב, ביטל את טענתם בהינף יד מלוכלכת ששרוולה מופשל:

— חברים, אתם מדברים שטויות — אמר בקולו שהיה סמכותי כתמיד, כשהוא, המלומד, פונה אל ההמון הנבער — ראשית־כל, הצוענים כבר מזמן לא הקימו כאן אוהלים. שנית, צוענים אוהבים גנבות קלות. לנסר בריחי ברזל הם לא יודעים, וזאת לא עבודה שלהם.

— אם ככה, אז יונה פושט העורות עשה את זה — ניסה איכר זקן — הוא הרי בא מהעיר ויודע איך לטפל בברזל.

שוב בחן יאן בקפידה את הבריח המנוסר ודחה גם את הטענה באשר ליונה פושט העורות:

— יונה יכול לפרוץ מנעול — אמר — אבל לנסר בריח הוא לא יכול. וחוץ מזה, יונה לא היה מתעסק עם שום כלב. יהודים מפחדים מכלבים. זה ידוע...

האיכרים גרדו בראשם:

— אז מי היה יכול לעשות את זה? — שאלו את הנפח — תגיד אתה, יאן...

יאן החליק בנחת באצבעותיו המלוכלכות את שני קצות שפמו הבהיר — ימינה ושמאלה — ואמר בשלווה:

— זאת עבודה של צָגְלֶק העיוור. הוא היה פעם נפח. וחוץ מזה, הוא ישב בבית־סוהר עם גנבים מהעיר והם לימדו אותו איך מנסרים ברזל.

— בדיוק, יאן — צהלו האיכרים — זה בדיוק זה. וגם עם כלבים הוא יכול להסתדר, צגלק, עוד מהתקופה שהיה צייד כלבים. כאלה אנשים יכולים להתגבר על הכלב הכי חזק...

והנה הגיע מן הדרך זקן־הכפר, ה"וואיט"¹. הוא צעד בצעד נינוח, כזה ההולם זקן־כפר. סמל עשוי פח המעיד על מִשְׁרְתוֹ היה מהודק לחזהו. האיכרים התפזרו מעט ופינו לו דרך אל האורווה. הוא בחן את האורווה הריקה והשמיע את דעתו הרשמית:

— מישהו הוביל את הסוסים החוצה — אמר ברוב רושם, כאילו גילה דבר־מה חדש — והוא לא השאיר סימנים.

— אנחנו מפחדים על הסוסים שלנו.

— צריך לחפש אצל צגלק.

— צריך לזרוק את צגלק לכלא.

— כל הכפר סובל מהגנב הזה!

— בואו נלך לצגלק!

— בואו נלך לצגלק — אמר ה"וואיט".

הוא צעד בראש. לצידו יאן הנפח ורפאל הטוחן. אחריהם האיכרים, ואחרונות הנשים ואיתן הילדים. בעיבורי הכפר, הרחק מכל שאר הבתים, על גבעה קטנה עמד ביתו הקטן של צגלק, פרוץ לרוחות, נטול גדר, נטול עץ. לפני הדלת עמד צגלק וביקע שורש מעוקם של עץ אשר חפר מתוך האדמה. על אף שהבחין באנשים הקרבים לביתו, לא הפנה אליהם מבט והמשיך לבקע את השורש. ורק כשכלבו ניסה לקרוע את השרשרת והתחיל לנבוח בפראות על הבאים, תקע את הגרזן בתוך העץ והרגיע את הכלב.

— שתוק, חיה רעה! — צרח על הכלב ויידה בו חתיכת עץ.

האיכרים התקרבו, אך לא ברכו אותו בברכה המסורתית "יתברך ישו". צגלק, נמוך־קומה, חסון כמו עץ אלון, ולו שער חלק ובלורית עבותה המכסה את עיניו, נטע את רגליו החזקות בקרקע ובחן את הבאים בעין אחת. עין חדה, חודרת וחכמה. מעינו השנייה, המנוקבת, נותר בקושי חרך אדמדם. הקהל חיכה שיתחיל לדבר, אך צגלק שתק. ה"וואיט" השתעל קלות ללא צורך, ופתח:

— צגלק, הלילה גנבו את הסוסים מהאורווה של רפאל הטוחן.

— ואז? — נהם צגלק.

— אז אומרים שזאת עבודה שלך, צגלק.

במקום להשיב, הוציא צגלק בנחת מעט טבק זול מתוך נרתיק עשוי שלפוחית שתן של חזיר, גלגל סיגריה, חיכך את אבני המצית זו בזו, והצית את הסיגריה. ורק לאחר ששאף כמות נכבדה של עשן, ונשף אותה דרך הפה והאף, סינן מבין שיניו מילים אחדות:

— אם תמצאו אותם אצלי, אתם מוזמנים לקחת אותם.

¹ בפולנית. כך במקור היידי. ה"וואיט" הוא מנהיג הכפר, ותפקידו לתווך בסכסוכים בין התושבים ולייצג אותם בפני השלטונות.

לנוכח שלוותו התרתחו האיכרים:

— אף אחד חוץ ממך לא לקח אותם — צעקו — כולם אומרים את זה.

שוב שאף צגלק כמות נכבדה של עשן:

— להגיד אפשר על כל-אחד — ענה בשלווה — אפילו על הכומר עצמו. להגיד זה לא עולה כסף...צריך למצוא או להביא עד.

האיכרים התרתחו עוד יותר. ודווקא משום שדיבר בפשטות, ולהם לא היה דבר להשיב לו, גבר זעמם. ה"וואיט" פתח לרווחה את דלתות אורוותו העלובה של צגלק. עז פעתה עליו מתוך האורווה.

— אולי העז הזאת היא הסוסים שלך, רפֶל? — לגלג צגלק — קח אותה ותחלוב אותה.

רפאל גרד בזקנו השחור, וקמח נשר ממנו:

— שמע, צגלק — אמר — הסוסים יקרים לי. אני אתן עשרים וחמישה רובל במזומן, אם יחזירו לי אותם לאורווה. כולם כאן שומעים מה שאני אומר.

צגלק מצמץ לעברו בעינו העיוורת.

— אתה ערמומי, רפֶל, — אמר בשנאה — אבל צגלק יותר חכם ממך. לא רק שאני לא לקחתי את הסוסים שלך, אני גם לא יודע מי לקח אותם.

הוא ירק לתוך כפות ידיו והמשיך לבקע את השורש העקום בלי להפנות מבט נוסף אל האנשים.

האיכרים עזבו את הגבעה בכעס.

זה שנים אחדות שהם נאלצים לשאת צרות רבות שמסב להם צגלק. מאז שחזר מבית הסוהר וקבע את מקום מושבו על הגבעה, לא היה בכפר רגע מנוחה. פה נעלמה אֶת שנשכחה בשדה; פה אבד גרזן; פה חסר אווז מלהקה שחזרה מן הנהר. ולא רק גנבות קטנות התרחשו, אלא גם גדולות. מפעם לפעם נעלמה רתמה מן האורווה. פעם נפרץ חלון ביתו של הפריץ ונגנב שעון הזהב שלו; הכומר התלונן שבקופת הצדקה של הכנסייה חסר כסף. ועל אף שלאחר כל גנבה שב וחזר ה"וואיט" לחפש בביתו של צגלק ולא מצא דבר, ידעו הכול שהגנבות מקורן בביתו של צגלק. שאשתו והילדים הם האחראים לגנבות הקטנות, ואילו צגלק עצמו — לגדולות. קודם לכן לא התרחשו דברים כאלה בכפר. מעולם.

וכאילו לא די היה בגנבות, עולל צגלק גם מעשי קונדס וגרם נזקים מנזקים שונים. פעם, באחד הבקרים, גילה החנווני היהודי שמישהו ניקב חור בחבית נפט שעמדה במסדרון ביתו וכל הנפט דלף מתוכה. על אף שאיש לא נתפס בשעת מעשה, ידעו הכול שהיה זה מעשה ידיו של צגלק. כך נקם בחנווני על שום שלא רצה לתת לאשתו בהקפה רבע ליטר של נפט לעששית. עוד מעט והכפר כולו היה עולה בלהבות. פעם אחרת הצית עכברושים שלכד אצלו בבית, ושחרר אותם בעודם בוערים כדי שירוצו בשדות. ועוד בזמן בצורת גדולה. לא פעם נהג ללגלג על האיכרים, לרמות אותם, ולעשותם ללעג ולקלס בעיני הבריות.

זה שנים אחדות ביקשו האיכרים מה"וואיט" לגרש את צגלק זה, לסלק את הכבשה השחורה מן העדר הטהור. אבל ה"וואיט" לא נקף אצבע.

— כל עוד לא תפסו אותו בשעת מעשה, אי־אפשר לעשות כלום — טען — זה החוק.

עכשיו, אחרי עניין הסוסים שנגנבו מן האורווה של רפאל, התמלאו האיכרים חמה על צגלק.

— איזה מין זקן־כפר אתה — צעקו לעבר ה"וואיט" — שאתה לא יכול להגן על הכפר?

— איזה מין בעל־בית אתה, אם אנחנו מפחדים על הסוסים שלנו?

ה"וואיט" שהיה אובד־עצות והמום מן הצעקות עמד בראש מורכן. לפתע זקף את חזהו, היטיב את סמל הפח המעיד על מְשָׁרְתוֹ, והיכה באדמה במקלו:

— מה זה כאן שה"סבתות" עם הילדים נסחבות אחרינו? — כעס — אי־אפשר להוציא מילה — הביתה, נשים, הביתה!

הנשים הציצו בבעליהן כדי לבקש את עזרתם, אך לא זכו לסיוע. כעס התנוצץ בעיניהם. הנשים הבינו שאין בהן צורך, לקחו את הילדים וחזרו הביתה בחוסר רצון. משהתרחקו הנשים כברת דרך, הניף ה"וואיט" את ידו וסימן שיש להקשיב לו.

— חברים — אמר בשקט — אתם יכולים לשמור על הפה?

— אם צריך — השיבו קולות אחדים.

— תשמעו מה אני אומר לכם — אמר ה"וואיט" כממתיק סוד — אני לא יכול לעשות שום דבר לצגלק. לא מצאתי שום דבר. אבל בשביל מה אתם צריכים אותי? איכרים יכולים לטפל בגנב בעצמם, ואני לא צריך לדעת מכלום...

ועוד טרם שמישהו הספיק לומר דבר־מה, התעטף ה"וואיט" באדרתו החומה ומיהר לדרכו.

האיכרים התבוננו זה בזה:

— איזה מילים!

— את זה היה צריך לעשות כבר מזמן.

— אם המשטרה לא נותנת לנו את ההגנה שמגיעה לנו, אנחנו נטפל בזה בעצמנו.

— צדק לאיכרים, אחים!

— קדימה, חוזרים לצגלק!

— נחסל אותו, את הבן־כלב!

— נעקור לו את המעיים!

יאן הנפח הניף יד מלוכלכת ששרוולה מופשל.

— אל תצרחו כולכם כמו אווזים — אמר — צריך לעשות הכול בזהירות; אסור שאף אחד ידע, ואסור לבוא בידיים ריקות. צגלק הוא בריון, ויכול להיות שיש לו רובה בבית.

— נכון — הסכימו האיכרים — אתה אומר דברים חכמים, יאן.

למשמע השבחים חייך הנפח מתחת לשפמו, וחילק הוראות כאילו הוא עצמו זקן-הכפר.

— כל אחד ילך הביתה — הורה להם — ולא יגיד מילה, אפילו לא לאשתו. בלילה, כשהנשים והילדים כבר ישנו, כל-אחד ייקח ביד מה שאפשר, גרזן, סכין או מקל, וניפגש בטחנה של רפאל. משם נלך בשקט לצגלק. כשהמטרה תגיע בבוקר, אף אחד לא יודע שום דבר. תזכרו, נפגשים בטחנה!

האיכרים התפזרו בשתיקה, איש לביתו, איש לעבודתו. רפאל הטוחן חזר לביתו. אבל במקום להיכנס לטחנת הקמח עצמה, נכנס למטבח שם עמדה אשתו.

— ביילה — אמר חרש — נפלה עליי צרה חדשה.

ביילה פכרה את ידיה, עוד טרם שידעה מה ארע. רפאל סיפר לה — אחוז אימה — את מה שהורו לו שלא לספר.

— והם קראו לי לבוא איתם — אמר בפחד — מה עושים?

רפאל ואשתו ישבו בשתיקה. הם לא ידעו כלל מה עליהם לעשות. מאז ומעולם התגוררו בכפר, ולכן ידעו היטב מה מסוגלים איכרים לעשות כשהם תובעים צדק לעצמם. אין בליבם רחמים כשהם ממצים את הדין עם אדם שחטא. והם מחמירים עוד יותר כשהדברים אמורים בגנב סוסים. הם מחסלים אותו טיפין-טיפין. ועל אף שרפאל ואשתו האמינו, כמו שאר תושבי הכפר, שלא אחר מאשר צגלק הוא שגנב את הסוסים מן האורווה, רעדו לנוכח המחשבה שיירצח באותו לילה.

— אוי ואבוי לי — נאנק רפאל — גרזן הם אמרו לי להביא איתי.

על אף שרפאל לא היה מהלמדנים, ידע שאין בעולם דבר חמור יותר מרצח. מעולם, בכל ימי חייו, לא שפך דם. לא רק דם אדם, אלא אפילו דם חיה לא שפך. לא יכול היה לשאת את צווחות החזירים ששחטו שכניו, צווחות אשר החרידו את הכפר כולו. ועוד פחות מזה, לשאת את מנהגם של האיכרים להכות זה את זה בעודם שיכורים ולשבור זה את גולגולתו של זה באמצעות כלונסאות מִיצוּלִי עגלותיהם. ועל אף שהיה אדם חזק, נמלא גועל למראה דם. אפילו כשהזמין לעיתים את השוחט מן העיירה הסמוכה כדי לשחוט עגל, לא היה בכוחו להתבונן במעשה השחיטה. השוחט נהג להסביר לו:

— כשאדם מברך, הבהמה לא מרגישה כאב, רב רפאל — הבטיח לו.

רפאל האמין לשוחט, ועם זאת לא יכול היה לראות כיצד שוחטים עגל. חולשה נפלה עליו. ועתה הורו לו שכניו לקחת גרזן כדי לחסל אדם באישון לילה, לעקור את מעיו.

— מה עושים? אבל מה עושים? — שאל את עצמו, בידועו היטב שאין בידו תשובה.

לדבר על ליבם של האיכרים ולבקש מהם רחמים על צגלק לא יכול היה. הוא הכיר את שכניו, וידע שעל אף שהוא זוכה להערכה מצידם, לא יועילו הדיבורים. הוא ישים עצמו ללעג ותו לא. לסרב להצטרף אליהם לא היה טעם. הם יראו בו פחדן החושש לעורו בעוד האחרים מסכנים את נפשם. נוסף על כך, הם עצמם התייצבו לצידו. הרי רק בשל הסוסים שלו עצמו שנגנבו מן האורווה, הם רוצים לחסל את צגלק. איך ייראה הדבר אם כך יגמול להם?

ביילה הביאה מן המטבח סיר מהביל של תפוחי-אדמה ומילאה את קערות הקמר. היא העלתה מן המרתף קפיר קר והניחה על השולחן. ואחר-כך קצצה בצל טרי ופיזרה על תפוחי-האדמה. הבל ריחני התפשט ברחבי המטבח.

— רפאל — אמרה — לך לאכול. עוד לא הכנסת היום שום דבר לפה.

רפאל לא יכול היה לאכול. הוא יצא החוצה בשתיקה. בחצר מונח היה עדיין הכלב המת. רפאל גרר אותו אל מאחורי החצר שם חפר בשבילו בור עמוק. עייף מן החפירה ומעוגמת-הנפש נכנס לטחנה והשליך עצמו על השקים הריקים.

— אלוהים — קרא בעודו נושא את עיניו השחורות אל קורות הגג הרקובות — עזור לי, אבינו שבשמיים.

הוא התכסה בשק ושינה כבדה נפלה עליו.

כל היום ואפילו לעת ערב ישן רפאל בטחנה. כשכלבי הכפר התחילו להשמיע נביחות רמות ולקדם את פני הלילה, פקח את עיניו והתבונן סביבו. מבעד לחור שהיה פעור בגג הרעפים ושמעולם לא הוטלא הציצה פיסת שמיים זרועת-כוכבים. הוא נזכר שפסח על תפילת מנחה ונכנס הביתה עגמומי. ביילה אשתו קראה לו שוב לאכול:

— רפאל, הרי תיפול מהרגליים — אמרה — בוא לאכול משהו.

— אני אתפלל מעריב — ענה רפאל ונטל את ידיו.

באמצע תפילת שמונה-עשרה שמע צעדים מתקרבים. הוא גמר במהירות להתפלל והביט דרך החלון. ראשוני האיכרים החלו לזרום לחצר שם התיישבו על בול עץ. הלהבות הקטנות של הסיגריות הזולות שעישנו הבהבו בחשכה.

— הם מגיעים — לחש — מה עושים, ביילה?

לרגע עמדה ביילה כמאובנת, ושתי ידיה שלובות על חזה. ופתאום צץ במוחה רעיון. בילדותה שמעה לא-פעם מסבתה איך הייתה נוהגת להציל את סבה, חוכר האדמות, כשהפריץ השתכר ורצה להרע לו. היא נהגה להשכיבו במיטה, להצמיד לבטנו מִכְסָה ברזל חם מן הכיריים,² והייתה מורה לו להיאנח בכל כוחו. הרעיון הזה בדיוק צץ עכשיו במוחה של ביילה. היא

² זו הייתה הפרקטיקה המקובלת להקלה על כאבי בטן, טרם המצאת הבקבוק החם וכרית החימום. האלמנט החם העטוף בדים שהונח על בטנו של החולה היה כיסוי המתכת העגול המונח בדרך-כלל על להבת הכיריים.

פרעה במהירות את הקש במיטתו של בעלה, הניחה כריות אחדות למראשותיו, כנהוג אצל חולים, ודחפה אותו אל מתחת לשמיכת הנוצות.

— אתה חולה – הודיעה לו — שומע? חולה, וכואבת לך הבטן.

רפאל התבייש:

— ביילה, מה איתך? — מלמל – הם הרי ראו אותי בבוקר.

— אל תדבר, ויותר טוב שתוריד את המגפיים מהרגליים — ציוותה.

היא הביאה במהירות קלחת מן המטבח, עטפה אותה בסמרטוטים והצמידה לבטנו של רפאל; אחר־כך כיסתה אותו בשמיכה והתיישבה לצידו על קצה המיטה.

— תיאנח — אמרה לו — בשם אלוהים, רפאל, תיאנח.

הקולות שבחוץ התגברו והלכו. והנה פילחה שריקה את האוויר. וכיון שאיש לא יצא מן הבית, נכנסו אליו האיכרים.

— רָפֵל — קראו — איפה אתה?

ביילה נעמדה כְּמִגֵּן ליד המיטה.

— רפאל חטף כאב בטן — אמרה באנחה — כבר שמתי עליו כמה פעמים מְכָסִי ברזל חמים מן הכיריים, אבל זה לא עוזר. הכול זה מהצער על הסוסים. הנה כאן הוא שוכב.

האיכרים העיפו מבט בזקנו השחור של רפאל שהציץ מבין המצעים. שתיקה מתוחה השתררה בחדר. במוט הברזל שבידו הסיר הנפח את שמיכת הנוצות.

— חטף כאב בטן — חיקה את ביילה — דברים כאלה לא "עובדים" עלי. אני מכיר טוב־טוב את הקונצים של היהודים.

רפאל חש כאב אמיתי במעיו.

— שכנים — מלמל — אני רימיתי אתכם פעם?

יאן כיסה אותו בשמיכה בתנועת כעס:

— אל תאמינו לו, חברים — אמר לאיכרים — את זה הוא עושה כדי שלא יצטרך לבוא איתנו, היהודי הזה... להראות שהוא לא חלק מאיתנו, ממש כמו זר.

ביילה פכרה את ידיה:

— חברים יקרים – התחילה לומר.

יאן שיסע את דבריה:

— תשתקי, ביילה — אמר בזעם — נעשה את זה בלעדיו, אבל אנחנו לא שוכחים את זה — בואו חברים!

— בואו! — אמרו האיכרים ונדחקו החוצה.

בלילה השקט וזרוע־הכוכבים, הוציאו לפועל איכרי לשנווקה את גזר דינם של שני אנשים שאינם יכולים להימנות עם עדתם: את צגלק הגנב הרגו, דקרו אותו למוות במוטות ברזל מחודדים. ואצל רפאל הטוחן ניפצו את השמשות באבנים.

מיד עם בוקר התחיל רפאל לחפש קונה לטחנת הקמח שלו ולשדותיו.

— אני אמכור בזול — אמר למתווכים — אני רוצה לעבור לגור בעיר, בין יהודים.